

Træk af Socialdemokratiets historie i Albertslund - indtil 1930

af Flemming Hemmersam

Den 2. januar 1997 fejrede Socialdemokratiet i Albertslund sit 90 års jubilæum, og hører dermed til blandt kommunens ældste foreninger. I anledning af jubilæet udsendtes et festskrift med artikler af nuværende og tidligere partimedlemmer, og mag.art. Flemming Hemmersam har kortlagt partiforeningens tidlige historie. Hans undersøgelser er sammenfattet i denne artikel, som samtidig bragtes i festskriftet i en forkortet udgave.

Stiftelsen og de første formænd

Socialdemokratiet i Albertslund blev stiftet den 2. januar 1907¹. Referat findes dog først fra 2. april 1907, så selve stiftelsen ved vi ikke ret meget om, da protokollen fra det stiftende møde savnes.

Medstifter var fængselsbetjent *Jens P. Mortensen* - bror til *Anders Emil Mortensen* - fra Vridsløselille², og formandens navn indtil den 2. april var tømmestermester *Jens Peter Larsen*, Vridsløselille³. Han bliver her på generalforsamlingen, hvor han ikke mødte op, efterfulgt af næstformanden arbejdsmand *Anders Andersen* fra Herstedøster som formand. Larsen var mistænkt for uregelmæssigheder vedrørende kontingentindbetaling, men det vidste sig ikke at være sandt. Trods det blev han ekskluderet af foreningen ved generalforsamlingen 2. april 1907⁴.

Anders Andersen bestrider formandsposten indtil 6. februar 1910. Det siges, at *Anders Andersen* som repræsentant for den nystiftede partiforening fik 4 kr. for at gå ind til København for at tilmelde den nye afdeling⁵. Han er født 14. april 1865 i Vridsløselille og døde 3.10.1941. Inden han flyttede til Herstedøster i

Peter Petersen gled ud. Laur. (Henrik Peter) Bertelsen, f. 1. okt. 1893 i Skelskør var arbejdsmand fra 1917 i Herstedvester iflg. oplysninger i 1929^{13d} samt fhv. medlem af bestyrelsen for Husmandsforeningen og Brugsforeningen og medlem af Bestyrelsen for Sygekassen 1924. I sognerådet medlem af Kasse- og Regnskabsudvalget, Forsørgelsesudvalget og Skolekommissionen samt tilsynsførende med kommunens bygninger.



Udsigten fra et vindue i fængslet, set mod vest. I baggrunden ses husene på Linde Alle, som var nogle af de første etageejendomme i Herstederne.

3 gange Mortensen

Op til 1930 var der tre mænd med efternavnet Mortensen, der prægede Socialdemokratiet i Herstederne. Den ene var *A.E. Mortensen*, men meget fremtrædende var også hans bror *Jens Peter Mortensen* (f.9.sept. 1868 i Baldersbrønne, Høje Taastrup). Han indtrådte i fængselsvæsenet som reservefængselsbetjent ved Vridsløse Straffeanstalt 1. april 1895 og derefter fængselsbetjent. Uddannet ved landvæsen. Revisor i Vridsløselille Betjentforening 1907-12, medlem af dens bestyrelse 1912-22, medlem af Værgerådet 1917-25, af Sognerådet 1921-25 og af Skolekommissionen 1925-29, formand for Sundhedskommissionen 1923-25, kasserer i Socialdemokratisk Forening 1912-25 og revisor fra 1922¹⁵. Det siges om ham, at han med vilje lod navnet på avisen „Socialdemokraten“ stikke op af

sin jakkelomme for at demonstrere sit politiske tilhørsforhold. Han blev socialdemokrat trods en uddannelse ved landbruget. Han havde bl.a. overværet, hvor dårligt folk dengang blev behandlet på godserne Benzonsdal (Thorslunde sogn) og Geddesdal (15a). Jens Peter Mortensen døde i 1942.

Den tredje Mortensen hed Niels Peter til fornavn og var ikke i familie med brødrene, men som Jens Peter også fængselsbetjent (skolebetjent), født 20. febr. 1884 i København og død 27.11.1963. Hans grav på Herstedvester Kirkegård er nu sløjfet. Mortensen indtrådte i fængselsvæsenet som reservefængselsbetjent ved Vridsløselille Straffeanstalt 1918, fængselsbetjent 1. juli 1919. Arbejdsmand ved fængslet 1. okt. 1914. Gennemgået Skolen for Fængselsbetjente 1918. Medlem af Herstedernes sogneråd 1933, og formand for partiet fra 3.5.1930¹⁶ og valgt til Hjælpekassen som medlem fra 1921-1925, derefter som formand 1925-1929^{16a}. Niels Peter Mortensen fik en dårlig start i livet. Han var født i København uden for ægteskab, blev udliciteret til en bonde, kom ikke i skole og lærte først at skrive sit navn i forbindelse med konfirmationen. Trods det klarede han sig senere i livet^{16b}.

To sognerådsformænd

A.E. Mortensen var som sognerådsformand (1925-1930) meget respekteret også af politiske modstandere og døde 21.4.1930. Han sad i sognerådet for Socialdemokratiet fra 1913-1921 og påny 1925-1930, hvor han var formand for Fattigudvalget^{16c}. Han var værkfører på Statsfængslet i Vridsløselille og ledede skrædderiet. Han var en venlig, livlig og selskabelig anlagt mand, der bl.a. tiltalte tilrejsende originaler venligt, gav dem en krone og fulgte dem på vej forbi Roskilde Kro til Tåstrup. Så hang Taastrup kommune på dem¹⁷. Han kunne som formand for Fattigudvalget være streng over for dem, som han ikke mente havde hjælp behov. Håndværkere f.eks. kunne på et halvt år tjene det samme, som for en betjent udgjorde en årsløn. Når de så henvendte sig til Fattigudvalget, mente Mortensen, at de ikke havde behov for hjælp. Men ellers fik dem, der virkelig trængte. Ikke altid blev der udbetalt penge. Det kunne også være tale om en rekvisition på et bestemt beløb til den lokale købmand^{17a}.

A.E. Mortensen var 53 år, da han døde. Og „som en løbeild gik budskabet rundt en søndag formiddag: ‘Skrædder-Anders’ er faldt om ovre hos Ole Olsen



Rasmus Sejr Nielsen

Peter Petersen gled ud. Laur. (Henrik Peter) Bertelsen, f. 1. okt. 1893 i Skelskør var arbejdsmand fra 1917 i Herstedvester iflg. oplysninger i 1929^{13d} samt fhv. medlem af bestyrelsen for Husmandsforeningen og Brugsforeningen og medlem af Bestyrelsen for Sygekassen 1924. I sognerådet medlem af Kasse- og Regnskabsudvalget, Forsørgelsesudvalget og Skolekommissionen samt tilsynsførende med kommunens bygninger.



Udsigten fra et vindue i fængslet, set mod vest. I baggrunden ses husene på Linde Alle, som var nogle af de første etageejendomme i Herstederne.

3 gange Mortensen

Op til 1930 var der tre mænd med efternavnet Mortensen, der prægede Socialdemokratiet i Herstederne. Den ene var *A.E. Mortensen*, men meget fremtrædende var også hans bror *Jens Peter Mortensen* (f.9.sept. 1868 i Baldersbrønde, Høje Taastrup). Han indtrådte i fængselsvæsenet som reservefængselsbetjent ved Vridsløse Straffeanstalt 1. april 1895 og derefter fængselsbetjent. Uddannet ved landvæsen. Revisor i Vridsløselille Betjentforening 1907-12, medlem af dens bestyrelse 1912-22, medlem af Værgerådet 1917-25, af Sognerådet 1921-25 og af Skolekommissionen 1925-29, formand for Sundhedskommissionen 1923-25, kasserer i Socialdemokratisk Forening 1912-25 og revisor fra 1922¹⁵. Det siges om ham, at han med vilje lod navnet på avisen „Socialdemokraten“ stikke op af

sin jakkelomme for at demonstrere sit politiske tilhørsforhold. Han blev socialdemokrat trods en uddannelse ved landbruget. Han havde bl.a. overværet, hvor dårligt folk dengang blev behandlet på godserne Benzonsdal (Thorslunde sogn) og Geddesdal (15a). Jens Peter Mortensen døde i 1942.

Den tredje Mortensen hed Niels Peter til fornavn og var ikke i familie med brødrene, men som Jens Peter også fængselsbetjent (skolebetjent), født 20. febr. 1884 i København og død 27.11.1963. Hans grav på Herstedvester Kirkegård er nu sløjfet. Mortensen indtrådte i fængselsvæsenet som reservefængselsbetjent ved Vridsløselille Straffeanstalt 1918, fængselsbetjent 1. juli 1919. Arbejdsmand ved fængslet 1. okt. 1914. Gennemgået Skolen for Fængselsbetjente 1918. Medlem af Herstedernes sogneråd 1933, og formand for partiet fra 3.5.1930¹⁶ og valgt til Hjælpekassen som medlem fra 1921-1925, derefter som formand 1925-1929^{16a}. Niels Peter Mortensen fik en dårlig start i livet. Han var født i København uden for ægteskab, blev udliciteret til en bonde, kom ikke i skole og lærte først at skrive sit navn i forbindelse med konfirmationen. Trods det klarede han sig senere i livet^{16b}.

To sognerådsformænd

A.E. Mortensen var som sognerådsformand (1925-1930) meget respekteret også af politiske modstandere og døde 21.4.1930. Han sad i sognerådet for Socialdemokratiet fra 1913-1921 og påny 1925-1930, hvor han var formand for Fattigudvalget^{16c}. Han var værkmester på Statsfængslet i Vridsløselille og ledede skrædderiet. Han var en venlig, livlig og selskabelig anlagt mand, der bl.a. tiltalte tilrejsende originaler venligt, gav dem en krone og fulgte dem på vej forbi Roskilde Kro til Tåstrup. Så hang Taastrup kommune på dem¹⁷. Han kunne som formand for Fattigudvalget være streng over for dem, som han ikke mente havde hjælp behov. Håndværkere f.eks. kunne på et halvt år tjene det samme, som for en betjent udgjorde en årsløn. Når de så henvendte sig til Fattigudvalget, mente Mortensen, at de ikke havde behov for hjælp. Men ellers fik dem, der virkelig trængte. Ikke altid blev der udbetalt penge. Det kunne også være tale om en rekvisition på et bestemt beløb til den lokale købmand^{17a}.

A.E. Mortensen var 53 år, da han døde. Og „som en løbeild gik budskabet rundt en søndag formiddag: ‘Skrædder-Anders’ er faldt om ovre hos Ole Olsen



Rasmus Sejr Nielsen

(ejer af gården Carlsminde) og er død'. Straks gik alle flagene på halv - ikke en flagstang stod tom.¹⁸. Han sad ved bordet hos Ole Olsen, da han pludselig fik et ildebefindende og faldt om på gulvet, ramt af et hjerteslag^{18a}. Han blev begravet på Herstedvester kirkegård søndag den 27. april kl. 14.30^{18b}. Mange var også samlet ved hans grav, da stenen, som sognets beboere have samlet ind til, senere blev afsløret som et minde om den første socialdemokratiske sognerådsformand i Herstederne. Stenen ses endnu på Herstedvester Kirkegård, og der står på den, at den er rejst af venner i kommunen, og gravstedet er sikret i 100 år. A.E. Mortensen var født 13.8.1877, uddannet skrædder og blev svend i 1895. Fra 1899 til 1905 var han skræddermester i Hedehusene, og den 1. april 1905 ansattes han ved Vridsløselille Straffeanstalt som værkfører. Han var repræsentant for Landkommunernes Ulykkesforsikring for Københavns Amt 1917, medlem af bestyrelsen for Glostrup og Omegns Fællesbageri 1919 og for Andels-Folkebanken 1927. Han nåede også at fejre sit 25 års jubilæum som funktionær ved fængslet under stor opmærksomhed^{18c}.

Indtil det næste ordinære valg af sognerådsformand fandt sted, fungerede næstformanden, proprietær *Chr. Jensen*, Vridsløselille (Albertslundgården) som formand i Sognerådet. Socialdemokraten Rasmus Sejer Nielsen valgtes da og sad valgperioden ud som sognerådsformand (-1933). De næste 10 år (1933-1943) fik Herstederne et borgerligt styre med *Chr. Jensen* (20.3.1880-6.6.1946) som sognerådsformand. *Rasmus Sejer Nielsen*, f. 21. april 1881 i Voldby ved Hammel indtrådte i fængselsvæsenet som reservefængselsbetjent ved Vridsløselille Straffeanstalt 1. jan. 1920, fængselsbetjent 1. juli 1920. Uddannet som uldspinder og medlem af Herstedernes Sogneråd 1925-1933¹⁹. Tidligere havde han været kusk på Fuglsang 1900-03, på Aalholm 1907-08 og opholdt sig i Amerika 1909-19^{19a}.

Louis Pio på Vestegnen

Arbejderbevægelsen i Herstederne (Albertslund) var længere om at komme til Vestegnen end det skete i Taastrup og Glostrup samt Ballerup og Roskilde. Men i arbejderbevægelsens historie har Albertslund dog også sin plads, da det var her i Forbedringshuset (Statsfængslet) i Vridsløselille, bygget i 1859, at socialdemokratiets stifter *Louis Pio* (1841-1894) var anbragt sammen med sin fætter *Harald Brix* (1841-1881) og *Povl Geleff* (1842-1928) fra 1872-1875 for politisk virksomhed²⁰.

Brix fik indenfor fængslet tildelt arbejdet som børstenbinder, Geleff skar korkpropper, og Pio udførte skrivearbejde, d.v.s. kopiering. I fængslets stambog skrev inspektøren om Pio: „En forfængelig, eksalteret person, der selv tror på sine ideers rigtighed“²¹.

Opholdet gik især ud over Pio's helbred. Hvis han ikke var blevet benådet den 8. april 1875 sammen med de andre, ville han været afgået ved døden. Måske så hans grav havde været at finde på Herstedvester Kirkegård, da der her var afsat plads til fanger, der døde i fængslet. Deres grave henlå et hjørne af kirkegården som en ukrudtsmark^{21a}. Eller også var Pio blevet skåret i småstykker på Anatomisk Institut. Her havnede nemlig - uden at blive spurgt - op til århundredskiftet de fanger, der døde i fængslet²². Eller måske var hans lig blevet udleveret til en heltebegravelse, men det ville statsmagten helst undgå. Derfor blev han og de andre løsladt.

Louis Pio har også en anden tilknytning til egnen. Han var nemlig født i Roskilde. Sammen med Povl Geleff holdt han politisk møde i Roskilde i 1872, men da diskussionen dengang ikke kun blev ført med verbale metoder, måtte han og Geleff flygte ud ad et vindue i hotel „Prindsen“ af frygt for at blive korporligt afstraffet²³. Det danske Socialdemokrati, dengang en afdeling af Internationale, havde kig på Hedehusene som et agitationsområde, fordi der her fandtes en del grusgrave og teglværker med ufaglært arbejdskraft. Ifølge en annonce i „Socialisten“ den 19. april 1872 har Povl Geleff efter opfordring holdt foredrag søndag den 21. april klokken fire om eftermiddagen i Taastrup Nykro. Medlemmer af „Internationale“ havde fri adgang. Andre måtte slippe 8 skilling for at komme ind²⁴.



Louis Pio i fangedragt

En skovtur til Vridsløselille i 1874

En anden begivenhed kan fremdrages. I pinsen 1874 fandt „Den sociale Arbejder-Sangforening“ i København under ledelse af arbejderdigteren *Frederik A. Hertz* (1833-1925) på at foretage en „skovtur“ til Vridsløselille, hvor Pio, Brix og Geleff jo sad fængslede sammen med senere ankomne som snedker *Sophus Pihl* (1840-1888), der blev indsat i Vridsløse 1873 og løsladt i september måned 1874^{24a}. Sangforeningen havde vedtaget at overbringe arbejderførerne en hilsen. 200-300 mennesker samledes i den tidlige morgen på Vesterbro og drog i pro-

cession ad landevejen til Glostrup med sangforeningens fane og koret i spidsen. Foran fængslet stemte koret i med en arbejdersang. Det var fængseldirektøren imod. Han fik gendarmen til at jage dem væk og spærre adgangen til fængslets grund.

Optrinnet overværedes af en proprietær, hvis marker nåede tæt ind til fængslet. Det må være på Albertslundgårdens jord, den første udflyttergård fra gammel Vridsløselille. Proprietæren kan kun være *C. Alberti de Ramsault*^{24b}, Herstedernes første sognerådsformand (1868-1874). Han gav sangkoret lov til at stå på sin mark og synge op mod de fængslede arbejderlederes vinduer. Det siges, at vinden bar sangen, og det har nok været „Alt dages det brødre...“, op mod cellerne. En deputation fik foretræde for fængseldirektøren efter sangen. Han forsikrede, at de savnede var ved godt helbred. Noget som vi bagefter ved ikke var tilfældet. Sangforeningen stoppede op på vej hjem ved Røde Vejrmølle Kro, hvor der blev drukket kaffe. Mere blev der dog til, da man om aftenen sluttede med punch i de små haver i Pileallé på Frederiksberg²⁵.

Fængselsinspektør *Hansen* indberettede episoden til kontoret for fængselsvæsenet i 1874 på følgende måde: „Første Pintsedags Formiddag kl. omtrent 9 blev jeg af 3 Personer, der navngav sig Johnsen, Hertz og Hansen, paa mit Kontor i Anstalten anmodet om at bringe Fangerne Pio, Geleff, Brix og Pihl en Hilsen fra 200 á 300 Arbejdere, som vare ankomne til Fængslet for at afsynge nogle Sange, paa hvilken Anmodning jeg undlod at give noget somhelst Svar“²⁶. Omtalte delegation var cigarmager *P. C. Johnsen*, sektionsformand i Internationales Cigarmagersektion. Født 1828, tuberkuløs og døde godt 50 år gammel. Frederik A. Hertz, datidens Oskar Hansen, var maler og sangskriver, kendt især som forfatteren til „Louis Pio’s Honør-march“, skrevet til en fest efter førernes løsladelse og senere ændret til titlen „Arbejderstandens Honørmarch“ (Hør sangen, hvor mægtig den toner...). Pio’s navn gled ud og „Socialismen“ indsattes i stedet for. Andre populære sange var f.eks. „Trods tidens larm og mørke“ (Socialisternes Fædrelandssang), „Nu Lanternen vil vi hejse“ og „Hvor den røde fane vejer“. Den Hansen, der omtales, må være *A. W. Hansen*, en ung mand, som Pio ansatte som sekretær på „Socialisten“’s redaktion, og som bl.a. også hjalp ham med oversættelser. Senere fulgte Hansen med Pio, da denne flygtede til Amerika sammen med Geleff i 1877^{26a}.

Socialdemokratiske foreninger på Vestegnen

En socialdemokratisk forening blev først stiftet i Roskilde i 1883, og 2 år før var de første fagforeninger også kommet til Roskilde²⁷. Ballerup og Omegns Socialdemokratiske Vælgerforening blev den næste i rækken fra 1892²⁸. Hedehusene fulgte efter i 1893²⁹ og Taastrup i 1896³⁰ samt 1899 i Glostrup³¹. Vi skal dog helt

frem til 1907 med „Socialdemokratisk Forening for Herstederne og Omegn“. Så den, der ønskede at organisere sig som socialdemokrat før 1907 og ernærede sig i Herstedernes kommune måtte melde sig ind enten i Taastrup eller Glostrup.

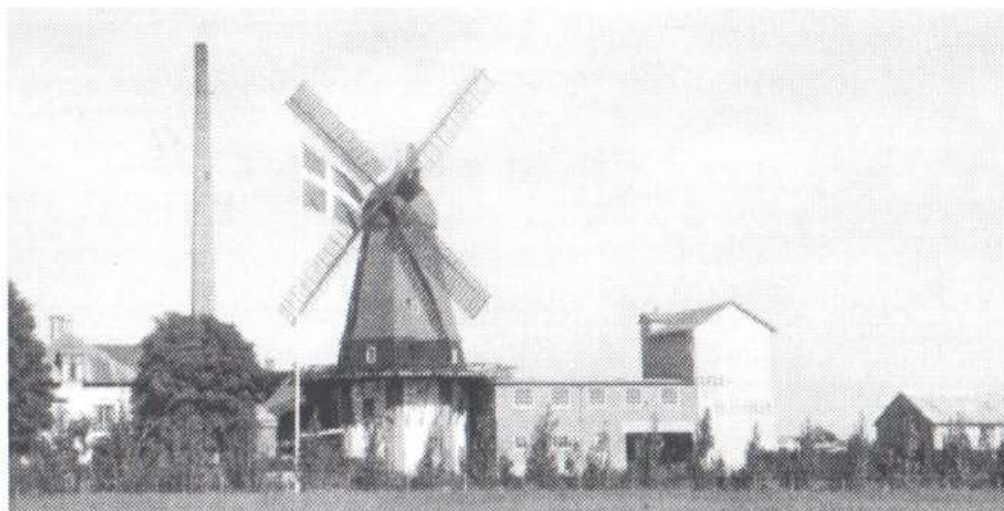
De første fagforeninger

Ser vi herefter på organiseringen af de ufaglærte (arbejds mændene) i lokale afdelinger, kommer den første i Hedehusene i 1897³². Derefter følger Glostrup i 1898³³. Arbejds mændene i Taastrup forsøger også på at organisere sig i 1902, men det mislykkedes, så fra 1902-1920 hører arbejds mændene under afdelingen i Glostrup. Fra 1920 får de dog deres egen afdeling³⁴. Arbejds mænd og landarbejdere i Herstederne har derfor op til 1920 været organiseret i Glostrup-afdelingen, og derefter også til dels i Taastrup. Men arbejdede man f.eks. som bryggeriarbejder på Carlsberg og cyklede frem og tilbage hver dag på arbejde, var man tilsluttet fagforeningen i København^{34a}.

Mulighed for nye arbejdspladser på Vestegnen

At Hedehusene, Taastrup og Glostrup også er først med fagforeningerne i forhold til Herstederne skyldtes, at der her fandtes grusgrave, teglværker som f.eks. Hakkemose Teglværk⁴⁸, tørvemoser, som der blev gravet flere tørv op af under 1. Verdenskrig og andre muligheder for industriel udvikling f.eks. i Glostrup. Vridsløselille Statsfængsel f.eks. blev bygget (1856-59) med sten fra Hakkemose Teglværk⁴⁹. Det gav arbejdspladser, og ikke mindst var det vigtigt, at der kunne ske en transport med jernbanen. Toget stoppede nemlig de 3 steder helt tilbage fra 1847. Sommeren 1873 ville drengene med den lille dagløn ved Hakkemose Teglværk lave strejke. En smedesøn fra landsbyen gik foran og sang: „Alt dages det Brødre, det lysner i Øst“⁵⁰. Senere huserede socialisten og teglbrænder *Hans Mads Pedersen* (1862-1936) i området op til 1896 med brandtaler og mottoet „Vi arbejdere mangler oplysning“ på vælgermøder i Sengeløse og på Taastrup Nykro⁵¹.

Herstederne ligger mere eller mindre jomfrueligt midt imellem med et statsfængsel, et teglværk (1844-1919) i Risby⁵², landbrug og gartnerier, handlende og en del håndværkere samt en af kommunens største virksomheder - allerede efter århundredskiftet - som Røde Vejmølle med bageri, der bl.a. leverede rugbrød til fængslet og det store mandskab i 1914 indkaldt som sikringsstyrke for at besætte Vestvolden og ligge i beredskab i alle egnens kommuner, herunder Her-



Glostrup og Omegns Fællesbageri var en af de største arbejdspladser i Herstederne. Billedet er taget i 1950'erne.

stederne. Fra juli 1919 kom bageriet og møllen til at hedde Glostrup og Omegns Fællesbageri, Røde Vejrmølle og blev et kooperativt foretagende^{52a}.

Fagforeninger i Herstederne

Lokale fagforeninger i Herstederne kommer først med „Betjentforeningen“ (senere Dansk Fængselsforbund' Afdeling i Vridsløselille) i 1907, stiftet 26. juni, dvs. etableret efter den socialdemokratiske forening³⁵. Og „Værkmesterforeningen Albertslund“ (senere Værkmesterforeningen ved Kriminalforsorgen) blev dannet den 9.2.1920³⁶. Dvs, at der var tale om to fagforeninger for ansatte ved Statsfængslet i Vridsløselille. Betjentforeningen blev betragtet med den største skepsis og modvilje af ledelsen og en stor del af betjentene, navnlig blandt de ældre. I de første år var medlemstallet kun lille og dens slagkraft ringe, men det ændrede sig³⁷.

Fængslet som udfarende kraft

Personsammenfald kunne der være i disse to bestyrelser og Socialdemokratiet i Herstederne. Værkmesterforeningen i Albertslund havde fra 1937-1941 som formand senere sognerådsformand og borgmester *Hans Nielsen*³⁸, der også bestridte posten for „Værkmesterforeningen ved Kriminalforsorgen“ (stiftet 1925) fra

11.4.1937 til 11.4.1938³⁹. I Betjentforeningens første bestyrelse i 1907 var A. Rasmussen kasserer, A. Mortensen menigt bestyrelsesmedlem, J.P. Mortensen valgtes som revisor og L. Nielsen som suppleant⁴⁰.

Jens P. Mortensen var medstifter af Socialdemokratiet og kasserer for partiet fra 15.1.1914-19.11.1919⁴¹. A. E. Mortensen kasserer bl.a. i 1910⁴², og endelig stillede kasserer A. Rasmussen og Lars Nielsen fra Betjentforeningen op som kandidat for Socialdemokratiet ved sognerådsvalget i 1908⁴³, ligesom A. Rasmussen og J.P. Mortensen også gjorde det til hjælpekasen samme år⁴⁴. Fængselsbetjent A. Rasmussen's kone var hjemmesygeplejerske, men døde ret ung⁴⁵. Og Socialdemokratiets centrale person i 1920'erne, A.E. Mortensen, bror til Jens P. Mortensen, var såmænd formand for Betjentforeningen fra 27. oktober 1914 til 25. marts 1915⁴⁶. En anden fremtrædende socialdemokrat, fængselsoverbetjent Jens Madsen Dybdahl (16.11.1880-9.10.1957) var det fra 2.4.1919 til 4.4.1921⁴⁷. Han sad f.eks. i sognerådet fra 1937-1943.

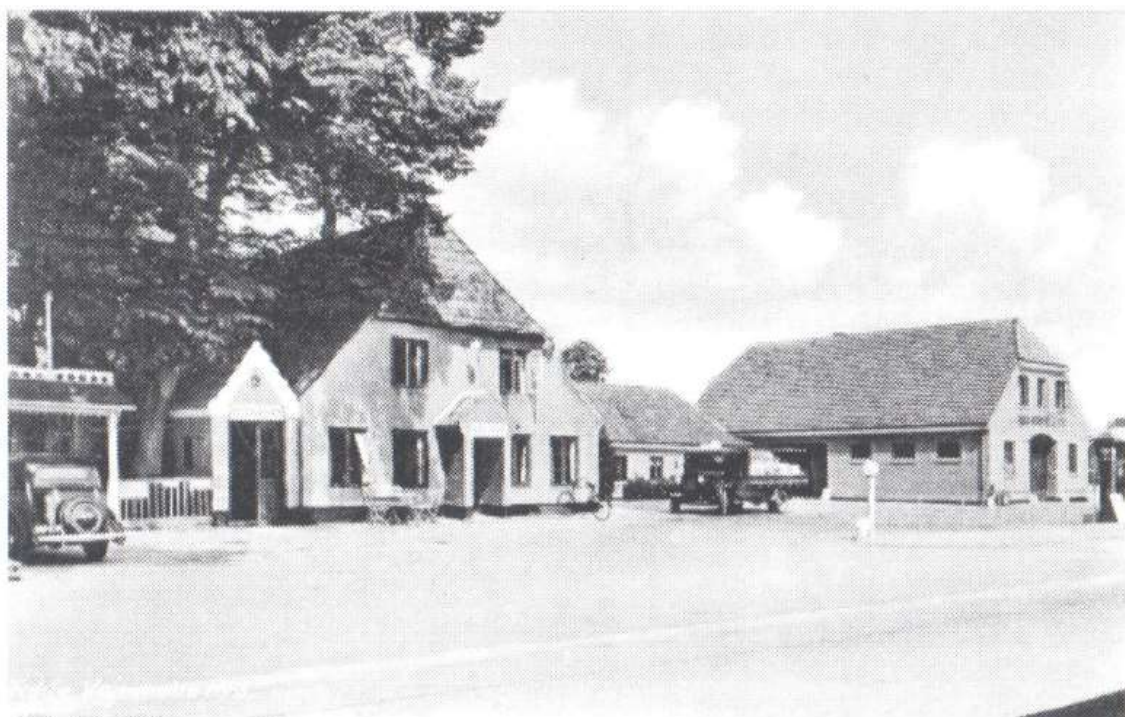


Hans Nielsen startede tidligt sin politiske karriere i socialdemokratiet. Han blev valgt til sognerådsformand i 1946, og var - bortset fra perioden 1950-54 - byens førstemand indtil han trådte tilbage som borgemester i 1968.

Valg til sognerådet i 1921-1929

Sammenligner vi tallene for de valgberettigede ved de kommunale valg i marts 1921, er der i Høje Taastrup, hvorunder Hedehusene hører, 2045 valgberettigede. I Glostrup var der 1294, medens det blev til 810 i Herstedøster og -vester (Herstederne)⁵³.

Da Socialdemokratiet i Herstederne i 1925 fik 4 mandater blev der afgivet 250 stemmer på partiet. Den radikale liste fik 109 og 1 mandat. En landboliste og en upolitisk fik hver 248 og 74 stemmer, og det gav tilsammen 4 mandater. Ved sognerådsvalget i 1929 var der kun opstillet 3 lister, den socialdemokratiske, en radikal og en borgerlig liste. Da var tallene 390, 60 og 333, og det gav 5 mandater til Socialdemokratiet og fire til den borgerlige liste⁵⁴.



Røde Vejmølle kro var både rammen om de afgørende politiske begivenheder, som f.eks. sognerådsvalgene, og stedet hvor de traditionelle fester i partiforeningens blev holdt..

En fane

En af de første ting, som foreningen satte sig for at gennemføre, var at få anskaffet en fane. 25 kr. blev afsat til en fanefond den 26. januar 1908, og den 16. juni 1912 var der faneindvielse. Sange til 15 øre kunne købes, og der sluttedes af med bal. A. Andersen valgtes som den første fanebærer⁷⁰. Nu havde foreningen også en fane at tage med til begravelser, hvortil der siden foreningens start var tvungen deltagelse af 6 mand, der hver fik 3 kr. for at møde op⁷¹.

Kontakter udenfor Herstederne

Foreningen var med til delegeretmøder i Folkets Hus i Rømersgade⁷² og blev inviteret til Socialdemokratiets kongresser. A. Andersen f.eks. repræsenterede Herstederne ved kongresserne i Odense 1908 og 1913⁷³. Desuden deltog Her-

stederne aktivt i kredsbestyrelsen, hvor bl.a. kandidater til folketingsvalget blev opstillet og valgmænd til landstinget endelig udpeget⁷⁴. Tobakshandler *Henrik Nielsen* fra Roskilde var den, som socialdemokrater i Herstederne stemte på til folketing- og landstingsvalg. Medlem var han af Folketinget fra 1906-1910 og igen 1913-1920, hvorefter han i de næste ti år sad i Landstinget. Han var en meget underholdende og vittig person⁷⁵.

Den 17. februar 1922 indmeldte foreningen sig i Fællesorganisationen i Glostrup⁷⁶ og deltog samme år i et stort arbejderstævne i Taastrup⁷⁷. Det var på Taastrup Nykro datidens store politiske møder fandt sted⁷⁸.

Det årlige festmønster

De tilbagevendende fester i årets løb var maskarade i februar måned, som det var tilfældet 1911-1922 og igen i 1929⁷⁹. Stiftelsesfester holdtes uregelmæssigt. Dog blev der gjort en del ud af 25 års jubilæet i 1932 på Røde Vejmølle Kro, hvor stifterne varmed, og et fotografi af bestyrelsen blev bragt i „Københavns Amts Socialdemokrat“⁸⁰. Regelmæssigt tilbagevendende var juletræsfesten især for børn, men også for voksne i december måned⁸¹. Især gik *Balduin Frederik Sørensen*, der haltede, meget op i at få arrangeret disse juletræsfester, hvor han bl.a. selv gik foran omkring træet og sang for⁸². Balduin Frederik Sørensen (f. 3. maj 1877 i København) gift med Laura, f. Jensen, uddannet som væver, indtrådte i Fængselsvæsenet som væverbetjent ved Vridsløselille Straffeanstalt 1. april 1916, fung. vævermester 1922 og fængselsbetjent fra 1926⁸³.

I 1929 blev juletræsfesten afholdt sammen med Husmandsforeningen i Herstedvester Forsamlingshus⁸⁴. I 1922 gjorde man det sammen med Herstedøster Idrætsforening⁸⁵. Samarbejdet kunne også omfatte en aften med Jeppe Aakjær sange som i 1924, hvor De Radikale og Husmandsforeningen var medarrangører⁸⁶. Sommerfester afholdtes fra 1922⁸⁷. I 1924 underholdt Vridsløselille Sangforening ved en sommerfest⁸⁸, og i 1930-1931 var der taler af folketingsmændene fru *Helga Larsen*⁸⁹ og *Chr. Jensen*⁹⁰.

Kommunister i Herstederne

Spaltningen af den danske arbejderbevægelse omkring 1920 mærkedes også i Herstederne. Det gav stødet til oprettelsen af Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU) i 1920, som også fik etableret sig på Vestegnen⁹¹, og der kom et kommunistisk parti. Socialdemokratisk Forening i Herstederne og Omegn måtte den 19. januar 1922 slå fast iflg. protokollen, at en socialdemokrat ikke kunne

være medlem af en kommunistforening, som det åbenbart havde været tilfældet i Herstederne. I 1933 stillede Danmarks kommunistiske Parti for første gang op til kommunevalget i Glostrup⁹². Ved folketingsvalget december 1926 og i april 1929 var der 6 og 2 i Herstederne, der stemte kommunistisk^{92a}. Hvad beboere dengang i lokalmiljøet ikke vidste var, at der fra 1918 i Vridsløse Statsfængsel blev anbragt syndikalister dømt for politisk virksomhed efter „Slaget på Grønttorvet“ i København. De havde i 1910 stiftet Fagoppositionens Sammenslutning som et alternativ til det daværende LO. Den kendeste af dem var *Chr. Christensen* (1882-1960), der bl.a. sammen med *Thøger Thøgersen* (1885-1946) sad fængslet her fra 1918 til 1920⁹³.

Politiske møder og forslag

Der blev arrangeret politiske møder. Folketingsmand *Peter Sabroe* fyldte salen op i Herstedvester Forsamlingshus den 18. november 1911. Den lokale folketingsmand, tobakshandler Henrik Nielsen fra Roskilde var der i 1913 og flere gange senere, men en planlagt generalforsamling om søndagen med foredrag på Røde Vejrmølle Kro måtte aflyses i oktober 1914, fordi soldater fra sikringsstyrken, udstationeret i Herstederne havde fri og skulle more sig. Foredragene under 1. verdenskrig handlede om brændselsproblemer, og der blev agiteret for at indmelde sig i Landarbejderforbundet, der den 1. oktober 1922 indbød sognerådsrepræsentater til et møde i Roskilde for at drøfte løn- og arbejdsforhold. Der blev diskuteret alderdoms- og enkeforsørgelse og dyrtidshjælp, ligesom et nødhjælpsprogram blev drøftet i januar 1923. A.E. Mortensen foreslog i januar 1920, at der blev oprettet en byggeforening. I 1929 drøftedes vejbelysning og alderdomshjem, i 1917 og igen i 1927 var det oprettelse af et sognebibliotek. I 1930 diskuteredes indførelse af gratis skolebøger. I januar 1918 gik foreningen ind for, at alle egnede børn i Herstederne skulle have gratis undervisning i de nærmeste realskoler (Taastrup/Glostrup) betalt af kommunen. Noget som også senere blev gennemført⁹⁴.

Støtte til aktiviteter

Efter protokollen abonnerer lokalforeningen fra 1910 på „Socialdemokratiske Hæfter“, giver økonomisk bidrag i 1913 til Roskilde for at få valgt en folketingsmand, yder i sept. 1916 10 øre pr. medlem til Esbjerg Arbejderhøjskole og bidrager til Finlands-indsamlingen i sept. 1918. Ti kroner bevilges juni 1922 til en koncert for arbejdsløse, arrangeret af FO i Taastrup og Glostrup. 25 kroner går

til støtte for arbejderbørn i Tyskland i december 1922, og i 1924 sendes henholdsvis 10 og 15 kr. til en arbejdsløshedsfest i Glostrup og til broderpartier i udlandet. Bestyrelsen anbefaler i december 1922 sine medlemmer at købe „Arbejdernes Almanak“. Til gengæld er man ikke tilfreds med „Københavns Amts Socialdemokrat“. Der bringes i avisen for lidt om Herstederne. AOF er man i 1927 interesseret i at få etableret et samarbejde med. I januar 1930 arbejdes der for oprettelse af en arbejderradio-lytterforening. Og der vedtages den 3. maj 1924 at købe et fotografi af det første ministerium Stauning. Hvor mon det forresten er blevet af?

Socialdemokrater i andre sammenhænge

Socialdemokratiet i Herstederne op til 1930 havde indflydelse i lokalsamfundet som politisk parti og kontakt til den lokale fagbevægelse. Derudover gjorde socialdemokrater sig også gældende som enkeltpersoner i andre foreninger som f.eks. 100-mandsforeningen i Herstedvester fra 1920, hvor man fik 2 kr. om dagen, hvis man var syg⁹⁵. F.eks. var fængselsbetjent *Poul Peter Jakobsen*, født 16. april 1872 i Ishøj og uddannet som kusk formand for Herstedernes Hundredemandforening i begyndelsen af 1930'erne og samtidig i bestyrelsen for Socialdemokratiet i Herstederne⁹⁶. Og som vi tidligere har hørt om, var (*Jens*) *Gustav Jensen* i bestyrelsen af Spareforeningen Julens Trøst (1926-). Fra 1939 kunne man blive medlem af den lokale propforening, som bl.a. hjalp mindrebedemidlede med tøj til konfirmander⁹⁷. Socialdemokrater var også aktive i de 2 nye idrætsforeninger fra 1920, nemlig Vridsløselille Idrætsforening (VIF), der senere blev til Albertslund Idrætsforening (AIF)⁹⁸ og Herstedøster Idrætsforening (HIC)⁹⁹.

Denne skitse til Socialdemokratiets første 25 år sat ind i Vestegns-sammenhæng bygger især på gennemlæsning af protokollen fra 1907-1931 i uddrag samlet af Poul Elikofer og besøg på Rigsarkivet og Lokahistorisk Samling i Albertslund, hvor Henning Sørensen har været til stor hjælp. En tak skal gå til Knud Petersen (f. 1913), Eli Andersen, Inger Clausen og graverne i dag på Herstedøster- og Herstedvester Kirkegård, Børge Hansen og Kim Jensen for deres hjælpsomhed. Oplysninger er hentet ud af lokale festskrifter og anden relevant litteratur, som angivet nedenfor. En samlet beskrivelse af arbejderbevægelsen på Vestegnen findes endnu ikke.

Noter

- 1 Iflg. love 1914, Det kgl. Biblioteks småtrykssamling.
- 2 Protokol 2.1.1932.
- 3 Elikofer:3. Desværre har det ikke været muligt at få verificeret, hvem Jens Peter Larsen er. På den tid var der et tømrerfirma Larsen i Vridsløselille, men fornavnene var Anders og Ole. Folketællingslisterne fra 1901, 1906, 1911 og søgning i registreringen over grave i Herstedøster- og vester kirkegård har heller ikke givet noget. Ældre mennesker fra Albertslund i dag kender ham ikke. Kun i protokollen af 2.4.1907 fremgår hans navn, titel og hjemsted som Vridsløselille, og et brev fra ham er skrevet af i protokollen, hvor han forsøger at forklare sig. I medlemsprotokollen for 1907 står der, at han er „udgået“ og tilsyneladende ikke har betalt kontingent for 1907.
- 4 Ibid.; protokol 2.4.1907.
- 4a Iflg. Faldne i Danmarks frihedskamp 1940-45, 1990:24-25.
- 5 Knud Petersen 11.9.1996.
- 5a Folketællingslisterne 1901, 1906, 1911. Rigsarkivet (Mikrofilm): M 16.406-407, 16.407; M 17.336-337; M 17.781-782 og M 17.7882-783.
- 6 Knud Petersen 11.9.1996.
- 7 Protokol 3.5.1930.
- 8 Erhvervsangivelse og personlige oplysninger fra Knud Petersen samt valglistes i disse år til sognerådvalget udskrevet af Lokalhistorisk Samling i Albertslund.
- 9 Protokol 15.12.1907.
- 10 Ibid., 24.1.1931.
- 10a Oplysning fra Inger Clausen 23.9.1996 og Knud Petersen 24.9.1996.
- 11 Iflg. sognerådets sammensætning efter valget 1909.
- 12 Ibid., 1913 og 1917.
- 13 Oplysninger fra valglistes og Knud Petersen 11.9.1996.
- 13a Engelstoft/Wulff 1929:221.
- 13b Ibid.:221.
- 13c Ibid.:222.
- 13d Ibid.:467.
- 14 Oplysning fra valglisten 1929.
- 15 Gjerløv 1934:246-47.
- 15a Oplysning fra Inger Clausen 23.9.1996.
- 16 Ibid., 247.
- 16a Valgresultater til Hjælpekassen 1921 og 1925, (Lokalhistorisk Samling Albertslund).
- 16b Oplysning fra Inger Clausen 23.9.1996.
- 16c Engelstoft/Wulff 1929:221.
- 17 Oplysning fra Inger Clausen 17.9.1996. Hendes morfar var Jens Peter Mortensen.
- 17a Kaj B. Rasmussen 1995:45.
- 18 Ibid.
- 18a Nekrolog i Roskilde Tidende 22.4.1930.

- 18b** Dødsannonce i Glostrup og Omegns Folkeblad 23.4.1930, indrykket af hans enke Sofie.
- 18c** Jfr. note 18a, 18b.
- 19** Gjerløv 1934:248.
- 19a** Engelstoft/Wulff 1929:221.
- 20** Engberg 1979:231-38.
- 21** Ibid., 231.
- 21a** Hans Kristian Nielsen 1992:50.
- 22** Oplysning 16.9.1996 fra Eli Andersen, pensioneret forvalter fra Statsfængslet i Vridsløselille.
- 23** Karsten Rasmussen 1983:13.
- 24** Jfr. også Christiansen/Germann/Sylvest/Trier 1995:53.
- 24a** Bertolt 1938:145-48.
- 24b** Hans Kristian Nielsen 1992:21-23.
- 25** A.C. Poulsen 1943:18; Bertolt 1938:155.
- 26** Kildemoes 1959:96-97.
- 26a** Engberg 1979:310, 323-25, 336, 341, 375 (A.W. Hansen); Bertolt 1938: 140-44 (Johnsen), 154-56 (Hertz), 194,209, 212-14 (A.W. Hansen).
- 27** Karsten Rasmussen 1983: 12-28, 28-35.
- 28** Dahl Hansen/Pedersen 1992.
- 29** Johnson/Germann 1993
- 30** Jens A. Pedersen 1964/1985: 14-15, 79-82. Jfr. også Københavns Amts Socialdemokrat 1922/1927.
- 31** Oplysning fra partiforeningens kasserer i Glostrup 12.9.1996; jfr. også Tofte 1976: 61-65.
- 32** Københavns Amts Socialdemokrat, 1922/1927/1947
- 33** Jens A. Petersen 1973.
- 34** Ibid., 23-27.
- 34a** Oplysning fra Knud Petersen 24.9.1996.
- 35** P.E. Nissen 1982.
- 36** Knud Brandes 1970.
- 37** Kildemoes 1959:90.
- 38** Brandes 1970:10; om Hans Nielsen jfr. Lemmich u.å.:102-05.
- 39** F. Hamann 1985:45.
- 40** P.E. Nissen 1982:38-39; jfr. også note 15.
- 41** Protokol 15.1.1914.
- 42** Ibid., 6.2.1910.
- 43** Efter protokol 1.11.1908 indstilledes disse navne til sognerådsvalet 1909.
- 44** Ibid., 26.1.1908.
- 45** Kaj B. Rasmussen 1995:54.
- 46** P.E. Nissen 1982:53.
- 47** Ibid.
- 48** Christiansen/Germann/Sylvest/Trier 1995.
- 49** Ibid., 34.
- 50** Ibid., 54.
- 51** Ibid., 55-56; jfr. også Anna Larsen 1937:236-36.
- 52** Nielsen/Kristensen 1996.

- 52a Jens A. Petersen 1969:137-64.
- 53 Danmarks Statistik 1921:12-15.
- 54 Valgresultater skrevet ud og samlet af Lokalhistorisk Samling Albertslund.
- 55 Jfr. Hans Niensens erindringer i: Andresen/Blom-Jensen 1997:11-13, spec. side 11.
- 56 Love 1914, Det kgl. Biblioteks småtrykssamling.
- 57 Jfr. note 55.
- 57a Kaj B. Rasmussen 1995:57-65; jfr. også Hans Kristian Nielsen 1992:33-34.
- 57b Jens A. Petersen 1969:165-74.
- 58 A.P. Hansen 1950:37.
- 58a Engelstoft/Wulff 1929:220.
- 59 Boje/Dedenroth-Schou/Jespersen m.fl. 1991:180.
- 63 Knud Petersen 11.9.1996; jfr. også Kaj B. Rasmussen 1995:82.
- 64 Protokol 26.1.1908.
- 65 Valgliste og resultat af valget til Hjælpekassen 1929, skrevet ud og samlet af Lokalhistorisk Samling Albertslund.
- 65a Engelstoft/Wulff 1929:468.
- 66 Tofte 1976:61-62.
- 67 Protokol 11.10.1930.
- 68 Ibid., 27.10.1930.
- 69 Knud Petersen 11.9.1996.
- 70 Protokol 16.6.1912.
- 71 Ibid., 2.7.1912.
- 72 Protokol f.eks. 26.7.1908; 27.12.1915, hvor A. Andersen var med.
- 73 Protokol bl.a. 26.1.1913.
- 74 Protokol 4.5.1915; 19.9.1920; 26.6.1915.
- 75 Karsten Rasmussen 1983:53-54.
- 76 Protokol 19.1.1922; indmeldt 17.2.1922.
- 77 Protokol 30.6.1922. Overskud 4169 kr., iflg. protokol 22.9.1922.
- 78 Knud Petersen 11.9.1996.
- 79 Iflg. protokol 19.1.1929 gav det et underskud på 100 kr.
- 80 Protokol 6.9.1931; 26.11.1931; 2.1.1932.
- 81 Iflg. protokol (15.12.1907) første juletræsfest i 1907.
- 82 Knud Petersen 11.9.1996.
- 83 Gjerløv 1934:254.
- 84 Protokol 16.12.1929.
- 85 Protokol 5.12.1922.
- 86 Protokol 28.1.1924.
- 87 Protokol 30.6.1922.
- 88 Protokol 21.6.1924; sommerfesten er 3.8.1924.
- 89 Protokol 3.5.1930.
- 90 Protokol 12.7.1931.
- 91 Iflg. protokol 3.5.1930 arbejder et udvalg for at få et DSU i Herstederne.
- 92 Tofte 1976:64.
- 92a Engelstoft/Wulff 1929:221, 467.
- 93 Dybdahl 1974: Chr. Christensen (s.293); Thøger Thøgersen (s.471).
- 94 Jfr. Hans Niensens erindringer i: Andresen/Blom-Jensen 1997:13.

- 95 Knud Petersen 11.9.1996.
 96 Gjerløv 1934:241.
 97 Knud Petersen 11.9.1996.
 98 Jfr. Fl. Hemmersam 1995.
 99 Ibid., 9.

Litteratur

Albertslund din by. 1. årg. jan 1987 nr. 1. Side 14-17 om Socialdemokratiets 80 års jubilæum.

Andresen, Jørgen og Benny Blom Jensen: Jubilæumsposten. 1997.

Bertolt, Oluf: Pionerer. 1938

Boye, Per (red.): Folkestyre i by og på land. 1991.

Danske kommuner gennem 150 år. Udg. af Poul Kristensens Forlag og Initiativgruppen til udgivelse af festskrift om kommunestyret.

Brandes, Knud (red.): Værkmesterforeningen „Albertslund“ 50 : 1920 - 9. Februar - 1970. 1970.

Christiansen, Jørgen Hegner/Germann, Marianne/Sylvest, Eva/Trier, Else: Historien om et teglværk : Hakkemose Teglværk 1847-1895. 1995.

Danmarks Statistik: De kommunale Valg i marts 1921.

Dybdahl, Vagn (red.): Arbejderbevægelsens Hvem-Hvad-Hvor. 1974.

Elikofer, Poul: Notater fra protokoller fra Socialdemokratiet i Albertslund 1907-44. Stencil.

Engberg, Jens: Til Arbejdet! Liv eller død! 1979.

Engelstoft, Povl og Wulff (red.): Danmarks Kommunale Forvaltning. Bd.1. 1929.

Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940-45. 2. Udg. 1990.

Gjerløv, Christian (red.): Dansk Politistat. Bd. II. 1934.

Hamann, Fritz (red.): Jubilæumsskrift for Værkmesterforeningen ved Kriminalforsorgen. 1985.

Hansen, A.P.: Vor Tids Leksikon. Bind 11. 1950.

Hansen, Bente Dahl: De stred sig frem : Socialdemokratiet og Ballerup 1892-1992. Bd. I. 1992.

Hemmersam, Flemming: En idrætsforening i lokalsamfundet : Albertslund Idrætsforening i 75 år. 1995.

Johnson, Helge/Germann, Marianne (red.): Socialdemokratiet Hedehusene-Reerslev : 100 års jubilæum 1893-1993. 1993.

Københavns Amt Socialdemokrat, 13.5.1922, 12.5.1927, 9.5.1947. Jubilæum i Dansk Arbejdsmandsforbunds Hedehusene Afdeling. (Stor omtale i forb. m. 25, 30 og 50 års jubilæum)

Københavns Amt Socialdemokrat, 1.4.1928 og 6.3.1943. Socialdemokratisk Forening for Hedehusene og omegn. (Stor omtale i forb. m. 35- og 50 års jubilæum)

Kildemoes, Vagn: Statsfængslet i Vridsløselille. 1959.

Larsen, Anna: Husmænd og Teglværksfolk. I: Fra Københavns Amt 1937, s. 195-250.

Lemmich, Jørn (red.) Albertslund 1986-1989. Ca. 1992.

- Love for den socialdemokratiske Forening for Herstederne og Omegn, stiftet 2.1.1907.*
Det Kgl. Biblioteks Småtrykssamling.
- Love for Socialdemokratisk Forening i Herstederne. Vedtaget 8.4.1931.* Det Kgl. Biblioteks Småtrykssamling.
- Nielsen, Hans Kristian: *Vridsløselille min barndomsby.* 1992.
- Nielsen, Jytte og Fritz Beck Kristensen: Risby teglværker og deres ejere. (I: Henning Sørensen 1996:89-116.)*
- Nissen, Poul-Erik (red.): Jubilæumsskrift - 75 år.* Udg. af Dansk Fængselsforbund's Afdeling i Vridsløselille. 1982.
- Petersen, Jens A.: I borgernes tjeneste : Blade af den politiske udvikling i Høje Taastrup kommune.* 1964/1985.
- Petersen, Jens A.: Mel og brød : En kulturhistorisk skildring omkring Røde Vejmølle, gården, kroen og bageriet.* 1969.
- Petersen, Jens A.: Fremad mod bedre kår : Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund i Glostrup gennem 75 år.* 1973.
- Poulsen, A.C.: De samvirkende københavnske Arbejdersangkor 1918-1943.* 1943.
- Rasmussen, Kaj B.: Et tilbageblik : Erindringer fra Vridsløselille.* 1996.
- Rasmussen, Karsten (red.): 100 år med Socialdemokratiet i Roskilde.* 1983.
- Sognerådvalget i Albertslund 1909-1929. Kandidatlister og hvem der blev valgt i denne periode er samlet af Lokalhistorisk Samling i Albertslund efter lokale valglister. Stencil.* 1996.
- Sørensen, Henning (red.): Risby - en gammel by i en ny skov.* 1996.
- Tofte, Ejvind: Fra stationsbyens saga : Glostrups historie - Tiden omkring 1850-1950. Bd. II.* 1976.
- Trier, Else: Høje-Taastrup Kommune i fortid og nutid.* 1993.